

הסכסוך היהודי-ערבי והחוסן הלאומי

ד"ר יצחק רביד, מחצ"ב, רפא"ל

כנס הרצליה: "מאזן החוסן והביטחון הלאומי"

חנוכה תשס"ב

החלק הראשון של ההרצאה הוא מסקנות מניתוח דמוגרפי-כלכלי, אשר חייבות להילקח בחשבון בכל מדיניות אפשרית, בלא תלות בהבדלי השקפות. החלק השני של ההרצאה פחות מחייב, ויש בו יותר משום עמדה אישית לגבי מספר השלכות על "החוסן הלאומי", שהוא נושא של כנס זה.

אני מבקש להודות לחברי במחצ"ב, שאפשרו לי להתפנות בשבועות האחרונים לעבודה זו. עם זאת, הדברים מחייבים אותי בלבד.

חלק ראשון: מה צפוי?

ערביי ארץ ישראל: שיא עולמי בריבוי

התרשים הבא מתאר את התפתחות האוכלוסייה ממערב לירדן מהמאה ה-19 ועד היום. גידול האוכלוסייה הערבית הוא אקספוננציאלי, כי הוא מבוסס על ריבוי טבעי, בעוד שהריבוי היהודי הוא לינארי, כי הוא מבוסס על הגירה. הגרפים האלה נפגשים בקרוב.

יש הבדל גדול מאוד בין הריבוי הטבעי של היהודים לזה של הערבים. בתרשים הבא מצוין הריבוי הטבעי שלהם, ושל מספר אוכלוסיות נוספות בעולם לצורך השוואה. הריבוי של ערביי יהודה ושומרון דומה לזה של ערביי ישראל (ושל ערב הסעודית, סוריה ועיראק). הריבוי בחבל עזה גבוה יותר, שיא עולמי גיאוגרפי והסטורי, שאותו עוברים רק הבדואים בנגב. לצורך הבנת המשמעות של המספרים הגבוהים, אקרא משפט שמצאתי אתמול בדו"ח של צוות מדיניות החוץ של כנס זה: "הודו, דמוגרפיה: הודו הינה פצצה דמוגרפית, בקצב הגידול הנוכחי תהיה הודו...". ראו היכן נמצאת "הפצצה הדמוגרפית" בתרשים!

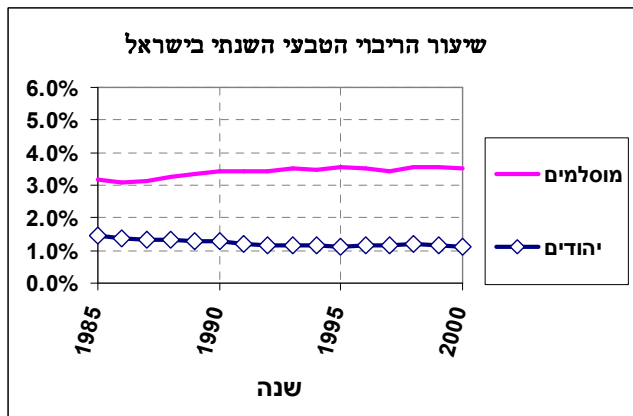
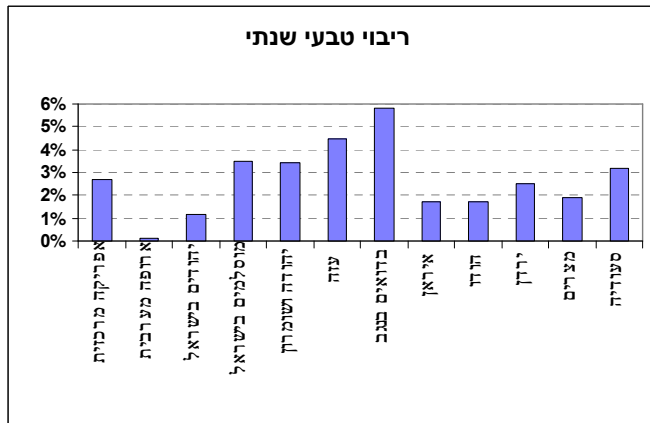
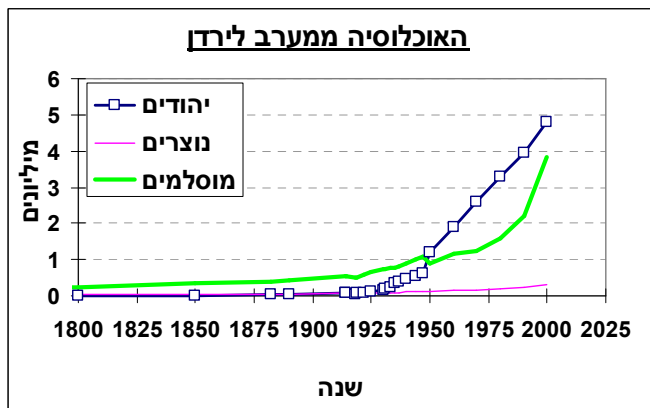
אין מגמה של ירידה בשיעור הריבוי של ערביי ישראל, כפי שניתן לראות בתרשים הבא.

הריבוי במזה"ת אינו קשור ברמת ההשכלה. לעומת זאת הוא מושפע על-ידי מדיניות ריסון הילודה הנהוגה במצרים ובאיראן.

"היו הגיוניים: עליכם לקחת את הכנסתכם בחשבון לפני שתחליטו בכמה ילדים אתם מעוניינים. עליכם לקחת בחשבון את חובתכם להעמיק לילדיכם חינוך טוב ורמת חיים הולמת."

(נשיא מצרים מובארק בנאום לעמו)

ניתוח דמוגרפי מפורט הבאתי בכנס הרצליה הקודם, Herzliya Papers, The [Environment of Israel Demographic]. שם גם ביסוס מפורט לקביעות, אותן אני מזכיר בקיצור בלבד כדי לעבור למסקנות הבאות.

כלכלת ערביי יש"ע: תמשיך להידרדר. במיוחד בחבל עזה.

העוני הוא תוצאה של הריבוי הטבעי הגבוה, ולא סיבתו.

הצמיחה הכלכלית מפגרת בהכרח אחרי הריבוי הטבעי הגבוה.

ככל שהאוכלוסיה גדלה, קטנה יותר תרומתו היחסית של שיוע כלכלי חיצוני, וקטן הסיכוי לכך שסיוע כזה יהיה בו כדי לשנות את מגמת ההידרדרות. המצב הפוליטי, ה"סגר" וכו' הם בעלי השפעה משנית. אף שהשפעתם ניכרת בטווח הקצר, אין בהם כדי לשנות את המגמה השלילית של הידרדרות בטווח הארוך. [בתשובה לשאלה מן הקהל: טווח הזמן שלי הוא עשרים שנה].

צאצאי הפליטים: לא תהא שיבה, ולא יהיו פיצויים.

אין לצאצאי הפליטים כל כוונה "לשוב" ליש"ע; תביעת השיבה מתקשרת לתחומי הקו הירוק בלבד. (במשאל שנעשה על ידי המכון שבראשו עומד גרשון בסקין הבהירו 98% שאינם מעלים על דעתם כי "שיבה" פירושה שיבה ליהודה, שומרון או עזה.

מספר הטוענים ל"פליטות" מתקרב ל-4 מיליון, ואין כל מקור למימון פיצוי משמעותי למספר כה גדול של אנשים. הסכום הנדרש לפיצוי כזה הוא מעבר לכלל סכומי הסיוע הבינלאומי. כלל הסיוע העולמי הבין-לאומי לעולם השלישי, של ממשלות ושל ארגונים בינלאומיים, הוא כרבע אחוז מן התוצר של מדינות המערב, כ-65 מיליארד דולר לשנה. סדר-גודל של מיליארד דולר לשנה ייבלע בריבוי הטבעי של אוכלוסית הפליטים.

לא תהא שיבה, לא יהיו פיצויים. אף אם יהיה הסכם כלשהו על הסדר פוליטי, לא יהיה לו כיסוי במציאות. (עסקתי בכך בפירוט בחיבור על הפליטים שפורסם על-ידי מרכז בס"א, ונכלל בספר המחקרים של בס"א שחולק אמש למשתתפי הכנס.)

הסכסוך: ימשך. אפשרות למשבר.

ריבוי האוכלוסיה יביא להחרפה של המצב הכלכלי, וימנע אפשרות של שיפור, הן של ערביי יש"ע והן של צאצאי הפליטים. המצוקה הכלכלית תזין את המשך הסכסוך. הסכסוך ימשך לאו דווקא בשל אישיותו של מנהיג זה או אחר. הסכמים והסדרים יהיו בעלי השפעות חלקיות וזמניות.

על פניו נראה שהסיכוי למשבר הוא גבוה. (לדוגמה: אוכלוסית חבל עזה תגיע ל-2.3 מיליון בשנת 2020, אך זו התפתחות שעשויה להביא למשבר עוד לפני כן.)

הפרדה יזומה: לא סבירה.

(לא תכננתי להתייחס לנושא במסגרת הרצאתי, אך זו תגובה לשני המרצים שדברו לפני.)

המניעים להפרדה הם שונים: הסדר מדיני, ביטחון, הבטחת רוב יהודי בטריטוריה מוגדרת. אולם, כל אחד ממניעים אלה מביא למפה אחרת, בעייתית כשלעצמה וכזאת שאינה משרתת את המניעים האחרים. למרות שרבים תומכים בהפרדה, מניעיהם שונים, וספק אם קיימת מפה כלשהי שתהא לרצון הרבים.

כלכלת ישראל: הפער בתוצר לנפש לעומת מדינות המערב יגדל.

ישראל נמנית על המדינות העשירות – "מדינות המערב" – המקיפות ששית מאוכלוסית העולם, ואשר בהן התוצר לנפש גבוה בסדר גודל ויותר מאשר ברוב העולם – "העולם השלישי" – שהוא חמש שישיות מאוכלוסית העולם. אולם, ישראל היא "זנב לאריות", בעלת התוצר לנפש הנמוך בין המדינות העשירות: כשני-שלישים בלבד. הסיבה העיקרית לכך היא מיעוט שיעור המפרנסים בישראל, מהסיבות הבאות: ריבוי מספר הילדים, בעיקר אצל הערבים ואצל החרדים; מיעוט עבודת נשים ערביות; מיעוט עבודת גברים חרדים.

הפער הכלכלי לעומת מדינות המערב הוא אפוא בלתי נמנע. המגמות הדמוגרפיות עשויות אף להגדילו.

מדיניות חברתית: לא ניתן לספק חינוך, בריאות, סעד וקצובת ילדים ברמת הקריטריונים שנקבעו עד כה, והפער ילך ויחריף.

לעומת התוצר לנפש הנמוך יותר, ישראל אימצה קריטריונים גבוהים יותר מאשר במדינות המערב לגבי המימון הציבורי של שרותים חברתיים: חינוך, בריאות, סעד, קצובת ילדים.

השוואות חברתיות-כלכליות שונות בין ישראל לבין מדינות המערב (כמו אלה של פערי הכנסה לנפש) הן חסרות שחר: התופעה של משפחות מרובות ילדים נדירה באותן מדינות. היקף ההעברה של תמיכות, במזומן ובאמצעות שרותים חברתיים, בציבורים כה גדולים שממעטים לתרום לתוצר הוא ללא תקדים בעולם המערבי. השיעור הגדל של

האוכלוסיות הנצרכות, בעיקר של הציבור הערבי והציבור החרדי, גורם כבר עתה משברים במימון השרותים, והדבר הוא בלתי נמנע. תחושת הקיפוח ואי-הצדק של אלה הנושאים בעול המימון של השרותים מחריפה את המצב. משטר התמיכות הקיים מעודד ריבוי ילדים בשכבות מעוטות הכנסה וגורם להגדלה מתמדת של האוכלוסיות הנזקקות. המדינה לא תוכל לעמוד בקריטריונים שקבעה במסגרת מדיניות הרווחה.

ערביי ישראל: ציבור נתמך כלכלית בשיעור גבוה.

המאפיינים הכלכליים של רוב הציבור היהודי הם מערביים מובהקים. הציבור היהודי ככלל יוצר עודף כלכלי, אף אם מביאים בחשבון את הגירעון הכלכלי הנגרם על-ידי הציבור החרדי, שהוא ציבור נתמך. הציבור הערבי ככלל הוא ציבור נתמך. התמיכה נטו (חינוך, בריאות, סעד, קצובת ילדים, פחות ההשתתפות במיסים) היא כ-3000 דולר לשנה לנפש: פי שלושה מכלל התוצר לנפש במדינות השכנות. הסיבה העיקרית לנזקקות הציבור הערבי היא ריבוי הילדים ואי עבודת נשים. ריבוי הילדים הוא גם אחד הגורמים להישגים נמוכים במערכת החינוך. סכום התמיכה הכלכלית של היהודים בערבים גדול מסכום הסיוע האמריקאי לישראל.

חלק שני: חוסן לאומי

עיקר הסכסוך: יהודי-ערבי, לא "ישראלי-פלשתיני".

המנהיגים של הציבור הערבי בארץ שותפים למאבק המדיני נגד היהודים. תביעות על החזרת אדמות הן של ערבים מחוץ ובתוך ישראל. המאבק על הדרכים הוא בואדי ערה כמו בכביש הערבה ובדרך מודיעין-ירושלים. המשרתים בצבא הם היהודים (ואיתם הדרוזים) ולא "הישראלים". רוב הציבור הערבי בישראל נוקט עמדה פסיבית בסכסוך בשל היתרונות שנלווים לאזרחות ישראלית, אך הוא פסיבי בצד הערבי, ולא בצד היהודי, של הסכסוך.

"חוסן הלאומי" הוא חוסנו של הציבור היהודי

מכיוון שהסכסוך הוא יהודי-ערבי, ה"לאום" שעל חוסנו מדובר הוא הלאום היהודי. מכיוון שהסכסוך עתיד להימשך, יש לדאוג לחוסנו של הציבור היהודי: חוסנו הכלכלי וחוסנו הרוחני.

החוסן הלאומי הכלכלי מחייב יתר תמיכה של יהודים ביהודים

החוסן הלאומי מחייב להקצות משאבים רבים יותר מן הנוכחיים לקבוצות חלשות באוכלוסייה היהודית הן כדי לחזק את הכושר של האוכלוסייה והן כדי לקיים את הסולידריות (של אלה ש"יצטרכו לשבת ביחד בטנק") הנדרשת לצורך עמידה בסכסוך. הוא מחייב גם יתר תמיכה באותם מיעוטים – כמו העדה הדרוזית – שקשרו את גורלם עם היהודים.

רמת התוצר של הציבור היהודי – הקרובה לזו שבמדינות המערב – מאפשרת את התמיכות הנדרשות לשם כך, אולם הקריטריון של שוויון אזרחי בתחום החברתי מונע זאת.

המניעה לריכוז סיוע יהודי ליהודים אינה מוסרית אלא לגלית. אין מניעה מוסרית לכך שיהודי רמת-גן יעדיפו לסייע מכספם להקטנת אבטלה בדימונה יותר מאשר להקטנת אבטלה באום-אל-פחם, אולם חוק המדינה מחייב את המדינה לחלק את הכנסותיה – ללא תלות במקורם – באופן שוויוני.

המודל של "מדינת רווחה" אינו מתאים למדינת ישראל

"מדינה דמוקרטית" אינה בהכרח "מדינת רווחה": ארה"ב והודו, שתי הדמוקרטיות הגדולות בעולם, אינן מדינות רווחה.

מדינות הרווחה האופייניות של מערב אירופה הן חברות הומוגניות, בעלות סולידריות לאומית-הסטורית. מערכת תשלומי הרווחה במדינות אלה אינה מערכת משאבים מקהילה אחת לקהילה אחרת, אלא, בעיקרה, מן העשירים לעניים באותה חברה. רוב המסים הגבוהים באותן מדינות מממנים שרותים מהם נהנים המשלמים עצמם. אין במדינות אלה משפחות מרובות ילדים, שלא לדבר על תת-אוכלוסיות מרובות ילדים. השוואות פערם כלכליים בחברה בין ישראל לבין מדינות אלה אינן ממין העניין. יתר-על-כן, גם באותן מדינות הולכים וגוברים הקשיים בקיום מדיניות הרווחה, בין היתר בשל גידול בקבוצות-המיעוטים השונות.

מדיניות הרווחה המרחיבה בישראל אינה מעשית, כי אין די משאבים כדי לממנה; אינה צודקת, כי היא נוטלת משאבים מציבור עובד למען ציבור שעוניו נובע מבחירה ולא מאונס – מריבוי ילדים ומהשתתפות מועטת בכוח-העבודה; אינה יעילה, כי היא מנציחה ומעודדת גידול של הציבורים הנזקקים; והיא אנטי-לאומית, כי היא מעודדת ריבוי של הציבור הערבי על חשבון הציבור היהודי.

צמצום השרותים החברתיים שמספקת המדינה יותיר בידי הקהילות השונות את האפשרות לתגבור השרותים על-פי רצונם ויכולתם. ייתכן כי הציבור הערבי ינקוט במדיניות של ריסון ילודה, כדוגמת מצרים ואיראן, כדי להעלות את רמת החיים ואת רמת השרותים החברתיים. הציבור היהודי, אם אכן יחרד לחוסנו הלאומי, עשוי – באמצעות התארגנות מעין הסוכנות היהודית – להקצות משאבים לתגבור רמת החינוך ולמתן שרותי-סעד לנזקקים בתוכו ברמה גבוהה יותר מזו הנוכחית. הציבור היהודי יוכל לקבוע בינו לבין עצמו את מדיניות התמיכה בקהילה החרדית שבתוכו.

החוסן הלאומי הרוחני של הציבור היהודי מחייב הדגשת התודעה הלאומית (היהודית)

טיפוח "תודעה לאומית ישראלית" משותפת ליהודים ולערבים כמושא עיקרי להזדהות מטשטש את הסולידריות היהודית ומחליש את החוסן הלאומי.

אני מודה, שלעתים קרובות אני סקרן לדעת אם "ישראלי" מסוים הוא יהודי או שאינו יהודי (לדוגמה, בכותרת בעתון "הארץ": "ישראלי הואשם במכירת תחמושת לפלשתינאים"). בדרך-כלל ניתנים בעתון רמזים לכך באותיות הקטנות, אך הדבר נחשב לעניין משני. ברוח המודרנה, ציון מפורש של יהדותו של פלוני עשוי אף להיחשב כבלתי-תקין. (על פי אנציקלופדיה בריטניקה אלברט איינשטיין הוא "פיסיקאי גרמני" וארתור רובינשטיין הוא "אמן פסנתר פולני-אמריקאי").

האמונה בצדקת הדרך

בשנות החמישים, השישים והשבעים טרחה ישראל להתמודד עם הערבים במישור העקרוני: בין היתר, כלפי טענת הערבים לשיבת הפליטים העמידה ישראל את הטענות על האחריות למלחמה, ועל היהודים יוצאי מדינות ערב שעלו לישראל. כלפי טענת הערבים על "שטחים כבושים" העלתה ישראל את הנימוקים הלגליים על מעמד המדיני הבלתי מוגדר של יהודה, שומרון וחבל עזה. מאז שנות השמונים הזניחה ישראל את הטיעון העקרוני. קואליציה ישראלית-אמריקאית-אירופית חזרה והסבירה לערבים, כי "שום דבר לא יצא מן הויכוח מי צודק", וכי כדאי להיות פרגמטיים ולהגיע להסדר. הערבים לא שוכנעו, חזרו בהתמדה על טיעוני הצדק והמשפט, והאשימו בכל פעם את "הגישה הפרגמטית" כגישה צינית הנשענת על כוח. הפרגמטיות הישראלית לא הביאה לפשרה, אולם גרמה לכך שדור שלם נוער יהודי התחנך על ברכי הפרגמטיות, התרגל לכך שהטיעונים העקרוניים של ישראל אינם אלא אנכרוניזמים, ושוכנע כי הצדק הוא עם הערבים, לאמור, החוק, הצדק והעולם מכירים בזכות השיבה ובכך ש"השטחים" הם שטחים כבושים, אלא, שישראל היא חזקה, ועל כן אין ברירה לערבים אלא להתפשר. אי-לכך, כל פשרה כזו לא תהא פשרה בין הצדק הערבי לבין הצדק היהודי, אלא פשרה בין הצדק המוחלט לבין הכוח.

העדפת פרגמטיות על פני טיעוני צדק ומשפט בדיונים בינ"ל הביאה להשתלטות הטיעון הערבי גם בקרב היהודים. נחלשה האמונה בצדקת הדרך, והחוסן הלאומי יצא נפסד. הנכונות לניסוחים עמומים לגבי הפליטים, שיוכלו להיות מובנים כהודאה באשמה, אף כי ללא הצהרה פורמלית על כך, היא הרסנית מבחינה חינוכית-פנימית.